

MISKEI ANTAL

KÉT KÖZÉPKORI KIVÁLTSÁGLEVÉL

(ADALÉKOK A „KOVINI/KEVEI RÁCOK” 15. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ)

1. A források

A jelen tanulmányban két olyan középkori kiváltságlevelet teszünk közzé teljes terjedelmükben, filológiai és tartalmi megjegyzésekkel ellátva, amelyek – őrzési helyük miatt – kimaradtak a 2015-ben megjelent Ráckevei okmánytár című kötetből.¹ Közös formai jellemzőjük, hogy mindkettő eredetiben maradt ránk. Az egyiket I. (Hunyadi) Mátyás király (1458–1490) adta ki 1464. május 8-án. Ugyanazon a napon, amikor faizási joggal ruházta fel a Csepel-szigeti Szentábrahámtelek/Kiskevi polgárait.² A hártýára íródott, de pecsét nélküli oklevélben az uralkodó megerősítette a keveiek vámmmentességét és bíraskodási előjogait.³

A másik irat egy papírfelzetes pecséttel megerősített, szintén pergamenre írt diploma. Kiadója, II. Ulászló király (1490–1516) 1511. november 14-én megparancsolta a földvári vámszedőknek, hogy Keve mezőváros kereskedőitől ne szedjenek vámot, s elfoglalt áruikat adják nekik vissza.⁴ Ez utóbbi dokumentum azért is különleges, mert azt Magdics István is közzétette a *Diplomatarium*

1 Ráckevei okmánytár. Oklevelek és iratok (15–17. század). Az iratokat fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezetést írta: *Miskei Antal*. Ráckeve, 2015. (Ráckevei Múzeumi Füzetek 7. sz.) (a továbbiakban: *Miskei* 2015.) A kiadvány csak a ráckevei Árpád Múzeumban található iratok betűhú közlését, kritikai kiadását és fordítását tartalmazza. Az okleveleket elsőként Magdics István közölte latin nyelven (*Magdics István*: *Diplomatarium Ráczkeviense. Ráczkevei Okmánytár. Székesfehérvár, 1888.* [a továbbiakban: *Magdics* 1888.]). Arra a kérdésre viszont sajnos nem tudunk választ adni, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárában egykor őrzött iratok mikor és milyen módon kerültek Ráckevére.

2 *Magdics* 1888. 40–41. p. Nr. XXI.; *Miskei* 2015. 56–57. p. Nr. 18.

3 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL PML) IV. 71. Ante Mohacsiana No. 33.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: MNL OL DF) 280104. Az irat szövege megtalálható az alábbi kiadványban: Mohács előtti oklevelek a Pest Megyei Levéltárban. Átiratok és regeszták. Az okleveleket átírta és a regesztákat készítette: *Kiss Anita*. Szerkesztette és a mutatót készítette: Balázs Gábor – Kiss Anita – Schramek László Péter. Bp. 2007. 57–58. p. Nr. 30. (a továbbiakban: *Kiss* 2007.)

4 MNL PML IV. 71. No. 47.; MNL OL DF 280118; *Kiss* 2007. 76–77. p. Nr. 43.

Ráczkeviense című munkájában.⁵ A két szöveg a többszörös átírás következtében valamelyest eltér egymástól, ám forrásértéküket ez a tény önmagában véve nem befolyásolja.

A szóban forgó okmányok lehetőséget nyújtanak arra, hogy a legújabb régészeti megfigyelések tükrében röviden összegezzük, és amennyiben szükséges, módosítsuk korábbi észrevételeinket Ráckeve 15–16. századi történetével kapcsolatban. Tanulmányunkban az alábbi kérdésekre keressük a választ: 1. Hol telepedtek le pontosan az al-dunai Kevéből érkezett jövevények? 2. Meddig kívántak itt maradni a menekültek? 3. Mi jellemezte az új település jogállását?

2. A letelepedés helye

I. Ulászló király (1440 – 1444) 1440. október 10-én elrendelte: „...mi, akiknek hivatali kötelességénél fogva érdekében áll a bajbajutottak terheit viselni, és azoknak a sokféle elnyomatások között elgyötört szívét az irgalmas enyhület jótéteményével kegyesen megvigasztalni, figyelmünket azon fájdalmas gyötrelmekre és csapásokra irányítjuk, amelyeket Keve mezővárosunkban és a hozzá tartozó Bálványos és Szkorenovc nevű falvakban lakó hűséges rácaink szenvedtek el a kegyetlen törököktől, akik – ó fájdalom! – egyre gyakrabban követtek el bűnöket, alsóbb [ország]részeinket kegyetlen zsarnoksággal garázdálkodva maguk mögött olyannyira elpusztították, hogy [a rácok] immár onnan nyomorúságosan elmenekülve feleségükkel és gyermekeikkel a Csepel-szigetünkön, egy bizonyos elhagyott helyen, a Szent Ábrahám pátriárka tiszteletére alapított bizonyos egyház körül és mellett megszálltak, ahol tudniillik – mint mondják – régebben is falu volt, s miután maguknak házakat és lakóhelyeket emeltek és építettek, ugyanott az említett Keve mezővárosban és a hozzá tartozó falvakban élvezett kiváltságokkal és kedvezményekkel éljenek, s ugyanazon elhagyott falu határain belül levő földeket, réteket, vizeket és más haszonvételeket minden folytonosan következő időkből mások jogának sérelme nélkül, ezen oklevelünk erejével és tanúbizonyságával birtokolják és birtokolhassák”.⁶ Az idézett

5 *Magdics* 1888. 65. p. Nr. XXXV. A szóban forgó oklevél szövege kritikai kiadásban és magyar fordítással megtalálható: *Miskei* 2015. 90–91. p. Nr. 31.

6 „quod nos quorum ex officii debito interest onera portare afflictorum eorumque corda variis oppressionibus tribulata pii relevaminis beneficio clementer consolari attentis illis tribulationibus et afflictionibus dolendis, quas fideles nostri Rasciani alias in oppido nostro Kewy ac villis Balvanys et Zkorenovz vocatis ad idem spectantibus commorantes a saevis Turcis qui pro dolor! peccatis exigentibus grassata partes nostras inferiores crudeli tyrannide vastarunt saepius post sese adeo susceperunt, ut iam ab illinc miserabiliter fugati cum uxoribus et prolibus sub tectis latitant alienis misericorditer eisdem compatientes hanc gratiam concedemus et facultate, ut ipsi cum eorum uxoribus et liberis in insula nostra Chepel in quodam deserto loco prope et circumcirca quamdam ecclesiam in honorem Sancti Abrahami patriarchae fundatam, ubi scilicet et antiquitus villa fuisse dicitur descendere constructisque et aedificatis sibi domibus et habitaculis ibidem sub illis libertatibus et praerogativis, quibus in dicto oppido Kewy et villis ad idem spectantibus usi fuerunt, morari

szövegben említett „Szent Ábrahám-egyház” valószínűleg a mai Ráckevétől két – három kilométerrel északra, az ún. Angyalisziget HÉV-megálló közelében állt. Az intézmény alapítását, lakóinak létszámát és rendi hovatartozását sűrű homály fedi. A szerzetesek – ha és amennyiben III. Ince pápa (1198 – 1216) 1211. január 26-án kelt levelét rájuk vonatkoztatjuk – a 13. század elején tizedfizetés miatt összetűzésbe kerültek a területileg illetékes veszprémi megyéspüspökkel. Hogy az ügyből lett-e per, és ha igen, az hogyan végződött, arról semmilyen információval nem rendelkezünk.⁷

A 15. század derekán I. Ulászló király engedélyével egy olyan, zömében ortodox vallású népcsoport kötött ki hajójával a Csepel-sziget délkeleti részén, amelyik nem az uralkodó vagy valamelyik földesúr hívószavára érkezett, hanem az Oszmán Birodalom balkáni terjeszkedése elől menekült, s vándorlásának csak az utolsó szakaszába kapcsolódott be a király. Mégpedig olyan formában, hogy az akkor üresen álló Szentábrahámtelekét jelölte ki nekik lakóhelyül.⁸ A hontalanná vált „rácok” nem önhatalmúlag foglalták el a Szent Ábrahám-monostor környékét, hanem uralkodói jóváhagyással vették birtokba a nekik juttatott térséget. Az elmúlt hónapokban végzett terepbejárások és fémdetektoros vizsgálatok során előkerült kerámiák, pénzérmék és egyéb tárgyi leletek alapján

terrasque et prata ac aquas et alias utilitates intra metas eiusdem desertae villae habitas possidere valeant atque possint, perpetuis successivis temporibus universis salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. "Árpád Múzeum, Ráckeve. Dokumentációs gyűjtemény (a továbbiakban: ÁM Dok. gyűjt.) 69. 29; *Magdics* 1888. 23–24. p. Nr. XI.; *Miskei* 2015. 86. p. Nr. 29.; Regeszták: Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum. Magyarország és melléktartományainak oklevéltára 2. A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Szerk.: Thallóczy Lajos – Áldásy Antal. Bp. 1907. 138. p. Nr. CCI. (Monumenta Hungariae Historica I. 33.) (a továbbiakban: Thallóczy - Áldásy szerk. 1907.); *Bártfai Szabó László*: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig. Bp. 1938. 181. p. Nr. 700. (a továbbiakban: *Bártfai Szabó* 1938.); *Darkó Jenő*: Ráckevei új okmánytár. In: Kutatások Pest megyében. Tudományos konferencia III. 2000. Szerk.: Korkes Zsuzsa: Szentendre, 2001. 220. p. Nr. XX. (Pest Megyei Múzeumi Füzetek. Új sorozat 6.) (a továbbiakban: *Darkó* 2001.). Az irat szövegét II. Ulászló király 1501. február 2-án kiadott oklevele tartalmazza.

7 Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár. Decimae episcopales 1.; MNL OL DF 200003.; Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. Tomus primus. A veszprémi püspökség római oklevéltára. I. kötet. Ed. a collegio historicorum Hungarorum Romano. Bp., 1896. 19–20. p. Nr. XXVI.; *Bakács István*: Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták 1002–1437. Bp., 1982. 30. p. Nr. 13. (Pest megye múltjából 5.) (a továbbiakban: *Bakács* 1982.); *Bártfai Szabó* 1938. 3. p. Nr. XI.

8 Skarica Máté 1581-ben írt verses várostörténete szerint a „kovini rácok” Péter bíró vezetésével vízi úton indultak el szülőföldjükről, s Buda-Vác-Visegrád érintésével eljutottak egészen Esztergomig, majd onnan egyik hajójuk visszafordult, és a Csepel-szigeten kötött ki. Skarica művének kritikai kiadása: Régi Magyar Költők Tára. XVI. százbéli magyar költők művei. 11. kötet. 1579–1588. Sajtó alá rendezte: Ács Pál. Bp., 1999. 244–245. p. A költemény 1700-ban keletkezett másolatát az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őrzi (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára [a továbbiakban: OSzKK] Fol. Hung. 2904. 4. fol. 1–2. p.). A szóban forgó verset Magdics István is kiadta (*Magdics* 1888. 89. p.).

erős a gyanú, hogy a telepések először a Ráckeve és Szigetszentmárton közötti területet, valamint az attól délre elhelyezkedő, magasabb fekvésű vidéket szállták meg.⁹ A később érkezettek viszont az egykori szolgáltató falu helyén – Szentábrahámtelekén, Ráckeve felszegei részén – építették fel lakóházaikat.¹⁰ Fontos hangsúlyozni: a délvidéki menekültek által éltre hívott település nem alapítással, hanem külső erők által kikényszerített belső vándorlás eredményeként született meg, ami meglehetősen sajátos fejlemény a középkori magyar várostörténetben.¹¹

3. Az ideiglenes szálláshely

Érdekes módon Ráckeve nem az eredeti falu nevét örökölte, hanem az al-dunai Keve városát, jöllehet földrajzi értelemben Szentábrahámtelek folytatásának tekinthető. A délszláv etnikumra utaló „rác” előtagot – amelynek latin változata (*Rascianus*) eredendően a szerbiai Raška folyó vidékén élt népesség megjelenésére szolgált – minden bizonnyal a szomszédos községek magyar nyelvű lakossága adta. Ennek legkorábbi nyoma I. Ulászló király 1444. május 10-én kelt oklevelének záradékában olvasható: „Actum in insula Cziepel, opido Couin alias Racze.”¹² A keve utótag, mint helynév puszta személynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév tövében a „kő” főnév rejlik.¹³ A Ráckeve szó – ha eltekintünk az 1520-ban faragott pecsét R. K. rövidítésétől¹⁴ – 1524-ben tűnik fel először *Raaczkewy* alakban.¹⁵ A térképészek közül Bakócz

-
- 9 Dr. Tóth János Attila és Meleg József szíves közlése. Segítségüket ezúton is köszönöm.
- 10 Ráckeve legkorábbi – 15. század második felében/16. század első felében épült – kőháza a Keresztelő Szent János-templom és az Ács Károly Művelődési Központ között helyezkednek el (*Miskei Antal: Ráckeve, a királyi mezőváros [1440–1541]*. In: *Miskei Antal: A Csepel-sziget és Ráckeve mint királyi és szultáni birtok [15–18. század]*. Eger, 2016. 53–54. p. [Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolája Közleményei 6.] [a továbbiakban: *Miskei* 2016.]).
- 11 OSzKK Fond. 32/413. fol. 26/b.; *Kubinyi András: A középkori Magyarország középkor-keleti része városfejlődésének kérdéséhez*. In: Borsodi Levéltári Évkönyv V. Szerk.: Csorba Csaba. Miskolc, 1985. 47–48. p.; *Kubinyi András: Városfejlődés és városhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén*. Szeged, 2000. 114. p. (Dél-alföldi Évszázadok 14.); *Tringli István: Pest megye a késő középkorban*. In: *Pest megye monográfiája I/2. A honfoglalástól 1686-ig*. Torma István közreműködésével szerkesztette: Zsoldos Attila. Bp., 2001. 114. p.
- 12 Az idézet magyar fordítása: „Kelt a Csepel-szigeten, Kovin másként Rác mezővárosban.” (Thallóczy-Áldásy szerk. 1907. 145. p. Nr. CCX.).
- 13 *Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Bp. 1978. 534. p.
- 14 A pecsét faragásának időpontját az 1802. augusztus 6-án megtartott tanácsülés jegyzőkönyvének bejegyzéséből ismerjük: MNL PML V. 180/A-a. Ráckeve mezőváros irata. Tanácsíratok. 3. kötet. 201. p. A pecsétábra tudomásunk szerint egy 1586. május 12-én kelt iraton szerepel először: MNL OL E 213. Városi és községi pecséttel ellátott iratok. 8. doboz (Pest megye). Vác, No. 2. fol. 4.
- 15 MNL OL Diplomatikai Levéltár 82649.; *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium*

Tamás esztergomi érsek Lázár nevű titkára *Kewi* (1528), az osztrák humanista tudós, Wolfgang Lazius *Raczkewy* (1556), *Raczmarkh* (1557) néven említi a települést.¹⁶

Nagyon úgy tűnik, hogy az Al-Duna vidékéről érkezett jövevények a Csepel-sziget délkeleti részét eleinte átmeneti szálláshelynek tekintették, ahonnan az első adandó alkalommal igyekeztek visszatérni szülőföldjükre. V. László király (1440/1453–1457) 1455. július 1-jén kelt oklevelében a következő sorok olvashatók: „...felségünkhöz benyújtott igen alázatos kérvényükre nekik a jelen oklevéllel jóváhagytuk és megengedtük, hogy ők, a rác polgárok addig, amíg Magyar Királyságunk alsó [ország]részeiben és határain fekvő Keve városunkba, ahonnan ők a törököktől való félelem miatt a pusztítások elmúlt időszakában a fent említett Csepel-szigetünkre érkeztek, a törökök miatti ilyen félelem elmúltával visszatérni szándékoznának, ugyanezen Kiskevi falunkban békében maradhasanak”.¹⁷

I (Hunyadi) Mátyás király 1464. május 8-án kelt oklevelében is arról hallunk, hogy a „rác polgárok” (*cives Rasciani*) csupán addig szándékoznak a szigeten maradni, amíg a török veszély el nem múlik.¹⁸ Hazatérési szándékukról azonban hamarosan le kellett mondaniuk, mert az oszmánok balkáni terjeszkedése a 15. század második felében tovább folytatódott. Szerbia 1459-ben, Bosznia déli része 1463-ban, Albánia pedig 1468 után lett a birodalom tartománya. Moldva sem kerülhette el sorsát, s 1455-ben belépett a szultánnak adót fizető államok közé. Egyre kevésbé lehetett reménykedni abban, hogy az új nagyhatalom megelégszik addig elért sikereivel, s megáll a Magyar Királyság déli határánál.¹⁹

anno MDXIV. Ediderunt: Victor Kenéz – Ladislaus Solymosi – Geisa Érszegi. Bp. 1979. 524. p. Nr. 398. (Publicationes archivi nationalis Hungarici II. Fontes 12.)

16 *Hajdú Mihály – Molnár József*: Az első magyar térkép helynevei. Bp. 1978. 28. és 80. p. (Magyar Névtani Dolgozatok 7.); *Szántai Lajos*: Atlas Hungaricus. Magyarország nyomtatott térképei 1528–1850. I. kötet. Bp. 1996. 334–339. p.

17 „nos ad humillimam supplicationem ... nostrae maiestati oblatam eisdem id annuimus et concessimus per praesentes, ut ipsi cives Rasciani tamdiu quousque ad civitatem nostram Koviniensem in partibus inferioribus ac metis regni nostri Hungariae existentem, de qua iidem propter metum Turcorum praeteritis disturbiorum temporibus ad praescriptam nostram insulam Chepel advenissent cessantque huiusmodi metu Turcorum redire voluerint, in eadem villa nostra Kiskewy pacifice permanere...” ÁM Dok. gyűjt. 70.81. (eredeti), 69. 14. (másolat); MNL PML V. 180/A-b. Ráckeve mezőváros iratai. Előjárósági iratok. 8. kötet. 108–110. p.; *Magdics* 1888. 32–34. p. Nr. XVII.; *Miskei* 2015. 45–47. p. Nr. 14. Regeszta: *Bártfai Szabó* 1938. 208–209. p. Nr. 816.; *Darkó* 2001. 221. p. Nr. XXV.

18 „scilicet huiusmodi metu Turcorum redire poterunt in eadem possessionem nostra Kiskewy pacifice permanere...” ÁM Dok. gyűjt. 69. 18.; MNL PML V. 180/A-b. Ráckeve mezőváros iratai. Előjárósági iratok. 8. kötet. 119–122. p.; *Magdics* 1888. 40–41. p. Nr. XXI.; *Miskei* 2015. 56–58. p. Nr. 18.; Regeszta: *Bártfai Szabó* 1938. 234. p. Nr. 889.; *Darkó* 2001. 221. p. Nr. XXIX.

19 *Hegyi Klára – Zimányi Vera*: Az oszmán birodalom Európában. Bp. 1986. 17–20. p.; *Matuz József*: Az Oszmán Birodalom története. Bp. 1990. 53–54. p.

A királyi adománylevelekben Ráckeve az 1460-as évek végéig „Szentábrahámteleke másképp Kiskevi falu/birtok” *villa/possessio Zenthabrahamteleke alio nomine Kiskewy*) megjelöléssel fordul elő. Az 1460-as évek végén – 1470-es évek elején aztán a hivatalos szóhasználatban változás következett be, s a forrásokban feltűnik a „Kevi mezőváros” (*oppidum Kevi*) elnevezés. Ez az az időpont, amikor az „alapító atyák” letelepedési szándéka végleges formát öltött, s az érintettek elhatározták a település plébániatemplomának, az Istenanya Elszenderedése-templomnak a felépítését.²⁰

4. Az új település jogállása

A késő középkori Ráckeve jogállása szoros kapcsolatban áll a Csepel-sziget birtoklástörténetével. A korabeli dokumentumokban Nagyszigetnek (*Insula magna*) nevezett, s a 11. század óta királyi magánuradalomnak számító birtoktest az Árpád-kor utolsó évszázadában a mindenkori magyar királynék kezére jutott. Hogy konkrétan milyen módon, arról sajnos nincsenek megbízható adataink. Ám azt tudjuk, hogy a koronás hitvesek 1424-től hitbérként (*pro dote*) kapták meg férjüktől a domíniumot.²¹

Az 1514. évi 3. törvénycikk 4. paragrafusa és az 1518. évi II. törvénykönyv 18. cikkelye a Csepel-szigetet Visegráddal, Óbudával, Munkáccsal, Tatával, Komárommal, Zsámbékkal, Budakeszivel és Solymárral, valamint a Kos- és a Szentendrei-szigettel együtt koronauradalommá nyilvánította, s jövedelme kezelését a budai vár udvarbírájának (*provisor curiae castri regii Budensis*) hatáskörébe utalta.²² A királyi udvartartás szükségleteinek fedezésére szolgáló koronajavakat, mint nevük is mutatja, a 15. század derekától a rendek beleegyezése nélkül nem lehetett elidegeníteni, elcserélni, felosztani és elzálogosítani, következképpen nem képezhették adásvétel tárgyát sem. Kizárólag bérbe lehetett adni azokat, de csak is az ország „lakóinak” (*regnicolae*). Ha valaki örökös is vagy zálogos joggal, illetve bármilyen más módon szert tett rájuk, akkor elvileg

20 Az Istenanya Elszenderedése-templom építéséről legújabbban: *Miskei Antal: A szerb templom. The Serbian Church. Ráckeve, 2017. 17–19. p.* (Ráckeve történelmi és turisztikai értékei I.)

21 *Zsoldos Attila: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában.* Bp. 2005. 45–46. p. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.); *Bártfai Szabó* 1938. 149–150. p. Nr. 601., 221–223. p. Nr. 860. és 359. p. Nr. 1435.; *Bakács* 1982. 384. p. Nr. 1430.

22 *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar. 1000–1526. évi törvénycikkek. Fordították és jegyzetekkel ellátták: Nagy Gyula, Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen, Márkus Dezső.* Bp. 1899. 708–709. p. (1514) és 760–761. p. (1518); *Kubinyi András: A budai vár udvarbírói hivatala (1458–1541).* (Kísérlet az országos és királyi magánjövendelmek szétválasztására) In: *Levéltári Közlemények, 1964. XXXV. évf. 1. sz. 67–68. p.*

nemcsak a javakban lévő pénzt vesztette el, hanem – s ez főleg a nyeresz-
kedő birtokosokat érintette – a koronabirtok becsértékéhez igazodó bírságot is
fizetni tartozott, amelyet a kincstár ügyvédjei kíméletlenül behajtottak rajta.²³

5. Összegzés

Amikor a kovini, bálványosi és szkorenovci „rácok” a Csepel-szigetre érkez-
tek, egy rendkívül kedvező földrajzi fekvésű helyen vetették meg lábukat.
Szentábrahámtelek a legfontosabb közlekedési útvonal, a Duna mellett feküdt,
egynapi járóföldre Budától, a középkori Magyar Királyság székvárosától, ahol
az Alföld, a Dunántúl és a Felvidék kereskedelmi útjai találkoztak. Itt, az ország
gazdasági vérkeringésének szívében született meg Kiskevi, a későbbi Ráckevi/
Ráckeve, amely mint szultáni hászváros a török korban is megőrizte különleges
helyzetét.²⁴

Alapításról azért nem célszerű beszélni, mert a délvidéki telepések (*hospites*)
kezdetben ideiglenes tartózkodási helynek tekintették az elhagyatott Árpád-
kori monostor környékét. Eredeti elképzeléseiket azonban a törökök katonai
sikerei hamar keresztülhúzták, ezért a jövevények – akiknek száma az újabb
menekülthullámnak köszönhetően tovább nőtt – az 1460–1470-es évek fordulójától
lemondtak hazatérési szándékukról, s lakóhelyüket végleg birtokukba
vették; kőházakat építettek, templomot emeltek maguknak, s újfent me-
gerősítették kiváltságleveleik tartalmát. Ezek a privilégiumok nagymértékben
hozzájárultak ahhoz, hogy Ráckeve a 15. század második felében királyi mező-
városi rangra emelkedett, s rövid időn belül szűkebb környezetének gazdasági
centrumává nőtte ki magát.

23 *Béli Gábor*: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Bp.–Pécs. 2000. 66. és 71. p. (Dialóg Campus Tankönyvek); *Pomogyi László*: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár. Bp. 2008. 627–628. p.

24 *Miskei* 2016. 111–141. p.

FÜGGELÉK

1.

I. MÁTYÁS KIRÁLY MEGERŐSÍTI A CSEPEL-SZIGETI SZENTÁBRAHÁMTELKE/ KISKEVI POLGÁRAINAK VÁMMENTESSÉGÉT ÉS BÍRÁSKODÁSI ELŐJOGAIT (1464. MÁJUS 8.)

Nos Mathias Dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad humillime et legitime supplicationis instantiam fidelium nostrorum providorum et circumsectorum Martini et Marci iudicum, necnon Gregorii Zorynth ac Barnabe Olah iuratorum civium in²⁵ possessione²⁶ [...] ²⁷Zenthabrahamteleke alio nomine Kiskewy in insula nostra Chepel existente commorantium [...] ²⁸civium et inhabitatorum eiusdem possessionis nostre nobis propterea factam [...] ²⁹etiam pro utilitate, augmento et tranquilliori statu eorundem ipsis et eorum cuilibet id diximus annuendum et concedendum, ut ipsi omnibus illis libertatibus et prerogativis, quibus ipsi in oppido nostro abolito Kewy vocato in partibus inferioribus regni nostri situato, a quo iidem cives pro parte maiori³⁰ propter metum Thurcorum aufugientes ad dictam possessionem nostram Zenthabramtheleke se contulerint moraturi,³¹ per commissiones divorum regum Hungarie nostrorum scilicet predecessorum et signanter condam Sigismundi Romanorum imperatoris et regis Hungarie etc. felicitis remiscencie usi sunt et gavisii, uti frui et gaudere possint et valeant, signanter ut quemadmodum ipsos cives, hospites et incolas eiusdem possessionis dictae³² in [...] ³³oppido nostro abolito Kewy residentiam habuissent et privilegiis dicti condam Sigismundi imperatoris coram nobis in specie productis et exhibitis a qualibet tricesimaria et tributaria solutione de quibuscunque rebus et bonis ipsorum tum³⁴ mercationalibus quam aliis quibuscunque in quibuscunque locis tributorum et tricesimarum nostrarum solvi debentium exemptos esse vidi-

25 Az MNL PML forráskiadványában: et (*Kiss* 2007. 57. p.)

26 Az MNL PML forráskiadványában: possessorum (*Kiss* 2007. 57. p.)

27 Véleményünk szerint a „nostra” szó hiányzik a szövegből.

28 Véleményünk szerint a „nostrae maiestati oblatam” kifejezés maradt ki a szövegből.

29 Véleményünk szerint a „tum” szó hiányzik a szövegből.

30 Az MNL PML forráskiadványában: minori (*Kiss* 2007. 57. p.)

31 Az MNL PML forráskiadványában: morature (*Kiss* 2007. 57. p.)

32 Az MNL PML forráskiadványában: dicto (*Kiss* 2007. 57.)

33 Véleményünk szerint a „dicto” szó hiányzik a szövegből.

34 Ez a szó nem szerepel az MNL PML forráskiadványának szövegében.

mus et supportatos, ita et demptos semper exempti habeantur ac supportati, immo huiusmodi antiquas eorum libertates eis annuimus et concedimus et a solutione tricesimaria et tributaria eximimus et suppetamus presentium per vigorem.

Preterea sicut hac ipsa libertate ceteri cives liberarum civitatum nostrarum potiuntur, huiusmodi libertates eisdem duximus concedendas, ut ipsos et homines eorum tum³⁵ quibuscunque mercantiis et aliis rebus quibuslibet ubivis per hoc regnum³⁶ nostrum procedentes nec in personis, neque in rebus et bonis quibusvis ad cuiuspiam instantiam cuiusvis prelatorum et baronum, comitum, castellanorum, nobilium atque tributariorum tricesimariorum atque eorum officialium necnon [...]tatum³⁷ oppidorum villarum, iudicium ac villicorum alicui iudicare, impedire, arestare et dampnificare presumat, signanter pro facto debitu delictis et excessibus aliorum. Si qui³⁸ [...]contra ipsos cives vel eorum alternos⁴⁰ quecunque actionis vel questionis habuerint,⁴¹ hii id in presentia⁴² iudicis et iuratorum civium eiusdem possessionis iuridice prosequantur, ex parte quorum inibi cuilibet⁴³ [...]querulanti⁴⁵ iudicium et [...]administrabitur pleno iure.

In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri dupplicis, quo ut rex Hungarie utimur munimine roboratas.

Datum per manus reverendissimi in Christo patris domini Stephani Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonice unitarum archiepiscopi locisque eiusdem Colocensis comitis perpetui aule nostre summi cancellarii fidelis nostri dilecti anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo⁴⁷ quarto, octavo Idus Maii regni nostri anno septimo coronationis vero primo.

Oklevél: eredeti, restaurált, hártýára íródott, pecsét nélküli. Mérete: 53,1 cm × 33,7 cm

35 Ez a szó nem szerepel az MNL PML forráskiadványának szövegében.

36 Az MNL PML forráskiadványában: regium (Kiss 2007. 58. p.)

37 Véleményünk szerint a szó teljes alakja: civitatum.

38 Az MNL PML forráskiadványában: quis (Kiss 2007. 58. p.)

39 Véleményünk szerint az „enim” szó hiányzik a szövegből.

40 Az MNL PML forráskiadványában: alternis (Kiss 2007. 58. p.)

41 Az MNL PML forráskiadványában: habuerit (Kiss 2007. 58. p.)

42 Az MNL PML forráskiadványában: providentia (Kiss 2007. 58. p.)

43 Az MNL PML forráskiadványában: qualibet (Kiss 2007. 58. p.)

44 Véleményünk szerint az „omni contra eos” kifejezés hiányzik a szövegből.

45 Az MNL PML forráskiadványában: querulantium (Kiss 2007. 58. p.)

46 Véleményünk szerint a „iustitia” szó hiányzik a szövegből.

47 Az MNL PML forráskiadványában: quadragesimo (Kiss 2007. 58. p.)

Jelzete: Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára IV. 71. Ante Mohacsiana No. 33.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára DF 280104.

Kiadása: Mohács előtti oklevelek a Pest Megyei Levéltárban. Átiratok és regeszták. Az okleveleket átírta és a regesztákat készítette: Kiss Anita. Szerkesztette és a mutatót készítette: Balázs Gábor – Kiss Anita – Schramek László Péter. Bp. 2007. 57–58. p. Nr. 30.

Magyar fordítása:

Mi Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királya, a jelen oklevél tartalmával jelezve emlékezetül adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy egyrészt a Csepel-szigetünkön lévő Szentábrahámtelke, más néven Kiskevi birtok[unk]on élő híveink, a körültekintő és előrelátó bírák, Márton és Márk,⁴⁸ nemkülönben Zorynth Gergely és Oláh Barnabás esküdt előljárók, [másrészt] ugyanazon birtokunk polgárai és lakosai [felségünkhöz benyújtott] igen alázatos és törvényes kérelmére nekik és közülük bárkinek, továbbá az ő hasznukra, növekedésükre és nyugodtabb állapotukra is jóváhagytuk és megengedtük, hogy mindazon szabadságokat és kedvezményeket, amelyeket királyságunk alsóbb részeiben fekvő, elpusztított Kevi nevezetű mezővárosunkban,⁴⁹ ahonnan ugyanazon polgárok nagyobbrészt a törököktől való félelem miatt a mondott Szentábrahámtelke birtokunkra menekültek tartózkodás céljából, a magyar szent királyaink, tudniillik elődeink, s kiváltképpen a rómaiak néhai császára és Magyarország stb. királya, a boldog emlékezetű Zsigmond meghagyásai folytán használtak és rendelkeztek velük, használhassák, élvezhessék és rendelkezhessenek velük, illetve használják, élvezzék és rendelkezzenek velük, kiváltképpen, hogy amilyen módon ugyanezen nevezett falu polgárai, telepesei és lakói az elpusztított Kevi nevű mezővárosunkban lakhellyel rendelkeztek, s miután az említett néhai Zsigmond császár(tól kapott) kiváltságokat nekünk a maga mivoltában előhozták és bemutatták, úgy látjuk, hogy ők mindegyik köteles harmincad- és vámfizető helyeinken bárminemű tulajdonaik és javaik után éppúgy, mint más egyéb árucikkeik után mindenféle harmincad- és vámfizetés alól mentesnek és felmentettnek, s így mint kivettek mindig mentesek és felmentettek legyenek, sőt, a jelen oklevél ereje által ezen régi szabadságaikat nekik jóváhagyjuk és engedélyezzük, s a harmincad- és vámfizetés alól men-

48 Márton 1455 óta a település bírása. Márkot viszont csak ez az egy irat említi bírónak. Mátyás király 1464. évi oklevele az első bizonyíték arra, hogy az új település élén két személy állt. Lehetséges, hogy a hatalom ilyenfajta megosztásában a budai jog hatása érvényesült.

49 Bár az al-dunai Kevét már 1392-ben civitasnak nevezte egy Zsigmond király által kiadott oklevél (*Pesty Frigyes: Az eltűnt régi vármegyék. I. kötet. Bp. 1880. 380. p.; Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. kötet. Bp. 1894. 116. p.*), ennek ellenére a település neve mellett gyakran felbukkan az *oppidum* megjelölés is.

tesítjük és felmentjük őket. Ezenkívül, miként ezen kiváltság szabad városaink többi polgárának birtokában van, az effajta szabadságokat megengedtük nekik, hogy őket és embereiket, akik bárminemű árucikkeikkel és más egyéb javaikkal ezen királyságunk területén bárhol megfordulnak, a főpapok és a bárók, az ispánok, a várnagyok, a nemesek, a harmincadosok és a vámszedők, illetve azok tisztjei, nemkülönben a városok, mezővárosok és falvak bírái és előljárói közül senki kérésére sem személyükben, sem tulajdonaikban és bárminemű javaikban senki ne merészelje elítélni, akadályozni, lefoglalni és megkárosítani, különösen mások tartozásaiért, vétkeiért és kihágásaiért. Ha [ugyanis] valakiknek maguk a polgárok vagy közülük bárki mással szemben bármiféle peres eljárása vagy keresete lenne, ők azt ugyanezen falu bírása és esküdtjei jelenlétében jogszerűen folytassák le, akik részéről ugyanott [minden ellenük fellépő] panaszosnak teljes joggal ítéletet és [igazságot] fognak szolgáltatni.

Ezen dolog emlékezetére és örök megerősítésére kiadtuk a jelen, magyar királyként használt függő és hiteles kettős pecsétünk rányomásával megerősített kiváltságlevelünket.

Kelt kedvelt hívünknek, a Krisztusban főtisztelendő atyának, István úrnak, a kánonilag egyesített kalocsai és bácsi egyházak érsekének, s ugyanazon Kalocsa helység örökös ispánjának, udvari főkancellárunknak keze által az Úr ezernégyszázhatvannegyedik évében, május Idusa előtti nyolcadik napon, uralodásunknak hetedik, koronázásunknak pedig első esztendejében.

2.

II. ULÁSZLÓ KIRÁLY MEGPARANCSOLJA A FÖLDVÁRI VÁMSZEDŐKNEK, HOGY KEVE MEZŐVÁROS KERESKEDŐITŐL NE SZEDJENEK VÁMOT, S ELFOGLALT ÁRUIKAT ADJÁK VISSZA AZ ÉRINTETTEKNEK (BUDA, 1511. NOVEMBER 14.)

Wladislaw Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. fidelibus nostris nobilibus theloneatoribus in Feldwar constitutis nobis dilectis, salutem et gratiam.

Paucis ante diebus dum in oppido nostro Kewy ageremus, cives eiusdem oppidi nostri nobis graviter fuerunt conquesti, qualiter vos contra nostram predecessorumque nostrorum divorum regum gratiam et exemptionem ipsis concessam ab ipsis et rebus eorundem theloneum inconsuetum et indebitum exigeretis et eosdem variis multiplicibusque modis vexaretis.

Quam rem tamquam indignam et nobis magnopere displicentem pati nolentes mandaveramus vobis, ut sub amissione thelonei illius⁵⁰ de cetero ab ipsis oppidanis nostris rebusque eorundem tributum aliquid non exigeretis.

50 A másoló az „illius” szó után felülre beszúrta az „ut” kötőszót, ami teljesen felesleges a szöveg értelme szempontjából.

Vos autem non curatis huiusmodi mandatis nostris ab exactione tributi non solum non cessassetis, sed in despectum eorundem mandatorum etiam certas res et mercantias eorundem oppidanorum nostrorum detinuissetis et recepissetis. Quam insolentiam vestram amplius ferre nolentes fidelitati vestre harum serie firmissime mandamus, quatenus statim visis presentibus omni difficultate posthabita res detentas ipsis oppidanis nostris restituere absque omni defectu debeatis, vos vero personaliter ad maiestatem nostram absque omni mora et excusatione venire daturi causam, cur mandata nostra observare nolueritis. Secus sub pena [indignationis] nostre facere non presummatis. Presentibus perlectis exhibentis restitutus.

Datum Bude feria sexta proxima p[ost festum beati Briccii episcopi et] confessoris anno Domini millesimo quingentesimo undecimo.

A szöveg alatt jobb felől: Relatio venerabilis magistri Johannis prepositi Tituliensis secretarii regie maiestatis.

Oklevél: eredeti, restaurált, hártýára íródott, papírfelzetes pecséttel ellátott. Mérete: 28,7 cm × 20,7 cm

Jelzete: Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára IV. 71. Ante Mohacsiana No. 47.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára DF 280118.

Kiadása: Mohács előtti oklevelek a Pest Megyei Levéltárban. Átiratok és regeszták. Az okleveleket átírta és a regesztákat készítette: Kiss Anita. Szerkesztette és a mutatót készítette: Balázs Gábor – Kiss Anita – Schramek László Péter. Bp., 2007. 76–77. p. Nr. 43.

Magyar fordítása:

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. királya, nemes híveinknek, a Földvára kirendelt kedvelt vámszedőinknek, üdvözetlet és kegyet.

Néhány nappal ezelőtt, amikor Kevi mezővárosunkban tartózkodtunk, ugyanezen mezővárosunk polgárai súlyos panasszal járultak elének, amiért a magunk és szent királyelődjeink által nekik megengedett kegy és mentesség ellenére tőlük és tulajdonaik után szokatlan és meg nem illető vámot szedtetek, s őket különböző és sokféle módon zaklattátok.

Miután ezen méltatlan és számunkra felettébb visszatetsző dolgot nem akarván eltérni meghagytuk nektek, hogy ama vám elvesztésének terhe mellett azon mezővárosi lakosainktól és tulajdonaik után a továbbiakban semmiféle vámot ne szedjeteek.

Ti azonban ezekkel a parancsainkkal nem törődve nemcsak nem hagytátok abba a vámszedést, hanem ugyanezen parancsainkat megvetve ugyanazon mezővárosi lakosaink bizonyos tulajdonait és árucikkeiket is lefoglaltátok és elkoboztátok. Ezt az önteltségeket többé nem akarván elviselni ezen oklevél soraival hűségtekre igen határozottan meghagyjuk, hogy annak megtekintése

után a lefoglalt javakat azon mezővárosi lakosainknak tüstént, minden kifogást félretéve hiánytalanul szolgáltatassátok vissza, ti pedig személyesen, minden késlekedés és mentegetőzés nélkül járuljatok felségünk elé, hogy előadjátok az okát, miért nem akartátok parancsainkat betartani. Másként cselekedni [neheztelés]ünk terhe alatt ne merészeljete. A jelen oklevelet elolvasás után a bemutatónak visszaadták.

Kelt Budán, szent [Bereck püspök és] hitvalló [ünnepe utáni] legközelebbi pénteken, az Úr ezerötszáztizenegyedik évében.

A szöveg alatt jobb felől: A királyi felség titkárának, a tiszteletre méltó János mesternek, titeli prépostnak a jelentése.

